

**МИТНА СЛУЖБА, ПРАВООХОРОННІ ТА ПРАВОЗАХИСНІ
ІНСТИТУЦІЇ ЯК МАРКЕР ДЕМОКРАТИЧНО-ПРАВОВИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

Вікторія ТУРЯНИЦЯ

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
м. Ужгород, Україна*

Шлях України до членства в Європейський Союз складний, неоднозначний, спричинений об'єктивними і суб'єктивними факторами. Євроінтеграція висувала і висуває перед Україною виконання ряд домашніх завдань по кожному кластеру. Цей політико-правовий процес виконання стандартів спричинений узгодженістю підходів національного і європейського законодавств відповідно до принципів верховенства права.

Посттоталітарна Україна з перших днів своєї незалежності, на відміну від інших країн, не змогла чітко визначити свій напрям розвитку. Політика багатовекторності стала причиною цього. На шляху вибору опинилися діаметрально протилежні цінності – Схід і Захід. Знаходячись історично між двома цивілізаційними впливами та усвідомлення притягальної сили демократії, верховенства права, своє виживання і свою безпеку, а також утопію суті природи “третього шляху”, свій вектор Україна спрямувала на Захід. Її ключовим завданням стало членство у Євросоюзі. Провідну роль у євроінтеграційному процесі України на шляху до Євросоюзу відведено законодавчій і виконавчій владі та іншим державним інституціям.

Дослідження такого напрямку на сучасному етапі обумовлені рядом об'єктивних чинників як на національному, так і міжнародному рівнях. Особливо це стосується таких державних інституцій – митниці, прикордонної служби, системи правоохоронних і правозахисних органів. Саме до них у суспільстві є чимало претензій та наявна найнижча недовіра до їх роботи: якості і доброчесності виконання своїх обов'язків, свідомого порушення законодавства, створення схем корупції, контрабанди, відчуття всездозволеності і безкарності за свої дії. Неоднозначну оцінку з приводу цього отримала й міні скульптура

“Митник із собакою”, відкрита в січні цього року в Ужгороді з нагоди міжнародного дня митника.

Аналіз інтеграції вітчизняними і зарубіжними експертами засвідчує: це не броунівський рух, а чітко вибудована корупційна система з метою власного збагачення на різних рівнях посадовців та їх політичного і правового прикриття в час військового стану в Україні.

Вчасне виявлення правових порушень, усвідомлене розуміння викликів і передбачуваних недоліків для суспільства і держави мають бути припинені відповідними органами. Тоді і буде ефективно і якісно на правових засадах функціонувати митниця. Маніпуляції призначення/звільнення/призначення в інший регіон є неправомірною і малоефективною практикою, що надає працівникам відчуття всездозволеності.

Кадровий підбір і ротації мають мати ознаки прозорості, професійності, загальнолюдської моралі та доброчесності. Адже від перестановки доданків сума не змінюється. Тому необхідна адаптація моделі і практики зарубіжних країн, зокрема Європейського Союзу, впровадження інновацій та набуття нового досвіду і нових можливостей¹.

Порушення працівником будь-якого рангу своїх обов'язків, а також вчинення протиправні дій мають мати правову оцінку і відповідні наслідки. При цьому останні мають бути прозорими і публічними перед суспільством.

Мета дослідження полягає в розкритті протиправної діяльності працівників митної служби, правоохоронних та правозахисних органів у контексті національних і міжнародних викликів, вимірах і зобов'язаннях України, з'ясуванні причинно-наслідкових результатів і оцінок дій, що мали і мають геополітичні і безпекові ризики, фінансові втрати для держави та громадян України.

Роль митниці у становленні та формування української державності її авторитету, реалізації державної митної політики та процесів на шляху України до Європейського Союзу незаперечна. Все це покладає на

¹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (1996). Відомості Верховної Ради України. zakon.rada.gov.ua; Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. (2014). Відомості Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>; Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. (2015). Відомості Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>; Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Митного кодексу України щодо оцінки ефективності та результативності діяльності митних органів: Постанова Верховної Ради України від 17.12.2025 № 4726-IX. (2025). Відомості Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/4726-20>; Турянська, В. В. (2012). *Постсоціалістична Словаччина: трансформація у демократичну державу, забезпечення прав і свобод людини і громадянина* (В. В. Лемак, ред.). Ужгород: Говерла, 2012. С.74-80.

законодавчу та виконавчу владу, управлінців і працівників митниці, поліції, прокуратури та суддів відповідальність за якість виконаної ними роботи та покладених на них службових обов'язків.

Зміна керівників і працівників відповідних органів, які себе дискредитували, та часте прикриття їх бездіяльності наносить мільярдні збитки країні та громадянам, не дає позитивного результату і не сприяє іміджу України, її якісному і ефективному просуванню по євроінтеграційному шляху.

За останні роки стрімко зросла корупція та масштабність розкрадань у валютному вимірі. Якщо в попередні роки здебільшого це були тисячі гривень, то сьогодні йде обрахування мільйонами у доларах і євро. Така практика дій призводить не тільки до зубожіння громадян України, але й до знищення самої держави як повноцінного суб'єкта діяльності на національному і державному рівнях і є вагомою перепорою на шляху України до її членства у Європейський Союз².

Характерні ключові правопорушення працівниками Національної поліції складають різні класифікаційні групи відповідно діянь представниками різного рангу. Наявність умислу і формує систему злочинності.

Найбільш поширена група – порушення норм права при свідомому зловживанні та використанні свого службового статусу, повноважень (незаконність затримання, обшук, побиття людини, перевищення повноважень, зупинка водіїв і складанні протоколів, поведінка при виключенні боді камер та відсутність представлення своєї особистості відповідно встановлених норм).

Така поведінка працівниками поліції є суспільно небезпечною та викликає в громадян не тільки обурення, а й ненависть до них та прояв їх покарання власними силами, що засвідчують чисельні факти сьогодення. Народна розправа здійснена над деякими працівниками є тривожною ознакою і породжує небезпечну тенденцію у державі.

Спектр дій, що мають ознаки порушення прав громадян, поліціантами – широкий: від неправомірного затримання, неадекватної поведінки і впевненості в своїй безнаказаності до безпідставного використання спецзасобів, жорстокого поводження, різного роду загроз та катування громадян.

При скоєнні таких дій вони нехтують першим елементарним правилом свого обов'язку – відрекомендуватися, що є прямою вимогою національного і міжнародного права.

² Національне агентство з питань запобігання корупції. (2025, 23 грудня). Ділянка на 1,6 тис. кв. м, будинок в 330 кв. м і кошовна автівка 2024 року випуску: НАЗК виявило незаконні активи на 23 млн грн у закарпатського митника. nazk.gov.ua; Finančná správa SR. (2026, 16 marca). *Ukryté doláre v palubovke auta na hraničnom priechode Vyšné Nemecké*. www.financnasprava.sk

У даній системі правопорушень, що утворюється на основі нехтування правових норм, перевищенні службових повноважень, наявні особливі сегменти: процес обшуку, що часто носить риси театру, абсурду та поліцейського бенефісу з потуранням права, моралі та ознаками непрофесійності і злочину скоєною групою слідчих; тиск під час допитів; відмова у державній безоплатній правовій допомозі; цинізм, зверхність до громадян та ігнорування їхніх заяв про правопорушення поліціантами; примушування до зізнань без присутності адвоката; незаконне вилучення майна та інші.

Щодо ефективності, якості та оцінки роботи правозахисних органів та їх ролі в процесі набуття Україною членства у Євросоюзі, зокрема суддівської системи, яскраво засвідчують дані Європейського суду з прав людини, оприлюднені у звіті за 2025 рік. Україна отримала найбільшу кількість рішень про порушення конвенційних зобов'язань. Із 164 винесених рішень ЄСПЛ 160 мають явні ознаки порушення прав людини³. При здійсненні правосуддя в Україні нехтуються вимоги Конвенції, що є грубим порушенням міжнародних зобов'язань Україною та гальмує її прийняття у Євросоюз.

Аналіз протиправних і системних зловживань, здійснених працівниками даних інституцій, засвідчує свідоме порушення ними чинного законодавства, зловживання своїм статусом, присягою, професійними обов'язками, честю мундира, що наносить непоправної шкоди суспільству і державі. Дані інституції потребують очищення кадрів і трансформацій, люстрації працівників, системного і оперативного внутрішнього і зовнішнього контролю, покарання за недобросовісність та нанесені країні фінансові збитки та іміджу. Суспільство вимагає справедливості, верховенства права, справедливого покарання корупціонерів на всіх рівнях і правового завершення справ у судах.

Дані інституції є найбільш корумпованими. Критично низькою за даними соціологічних опитувань залишається довіра до них – всього 12 відсотків, а недовіра сягає 65 – 78 процентів. Ситуація з попередніми роками не поліпшується, а набуває ще більшої гостроти. Як засвідчує конкурс кандидатів на голову митниці, що проходить у першому півріччі цього року, із 250 чоловік 75 відсотків мають проблеми з доброчесністю, не можуть притомно пояснити джерела своїх мільйонних статків. Також у них виявлено низький рівень знань чинного законодавства⁴. Динаміка довіри соціальним інститутам²² Київський міжнародний інститут соціології.

³ European Court of Human Rights. (2026, January 29). Annual report 2025. <https://www.echr.coe.int/annual-reports>

⁴ Київський міжнародний інститут соціології. (2025, 18 грудня). Динаміка довіри до соціальних інститутів: результати опитування. kiis.com.ua

Ключовими викликами інтеграції у європейський простір була і залишається проблема якісного виконання Україною домашніх завдань, зокрема, спільного узгодження національної законодавчої бази з європейською, імплементація їх норм вжиття.

Сьогодні державно-правова реформа в Україні замість комплексного продовження цілеспрямованих і динамічних трансформацій та втілення європейських стандартів зазнала ерозії та відхилення від апробованої методології, що застосовувалася і використовується до посттоталітарних держав. Нова влада мотивує це війною та списує все на її хід. Відбувається свідоме ігнорування принципів верховенства права і демократії, йде підміна ролі державних інституцій Офісом Президента з ознаками авторитаризму, диктатури та тоталітарних систем, що позначається в руйнуванні парламентської демократії.

Концентрація влади в одній особі засвідчує де-юре і де-факто, що євроінтеграційний процес набував протилежного напрямку, а відповідальність і одночасно звинувачення за нього перекладаються останнім часом на керівництво Європейського Союзу і деяких керівників країн, що входять повноправними членами до нього. При цьому ставиться вимога визначення конкретної дати прийняття України у Євросоюз.

Реалії процесу євроінтеграції України на даний час складні: проблем, взаємовідносин, а від так і взаємних звинувачень чимало як об'єктивних, так і суто суб'єктивних.

Невиконання Україною взятих на себе зобов'язань є першопричиною перепон на її шляху до Євросоюзу. Аналіз якості роботи даних державних інституцій потребує значного вдосконалення. Кожна з них відіграє для суспільства і країни життєдіяльність держави, її фінансову безпеку, імідж, де на принципах демократії і верховенства права реалізуються права і свободи людини, що є також перепусткою на шляху до членства. На сьогоднішній час основними перепонами залишаються:

- продовження війни в країні та невизначеність її безпеки;
- відсутність системної та ефективної боротьби з корупцією на всіх рівнях суспільної життєдіяльності;
- скептичне сприйняття Євросоюзом неправомірних вимог влади України щодо прискореної процедури вступу;
- реформування системи державних інституцій та приведення їх до норм європейського права з метою зміцнення верховенства права;
- адаптація національного законодавства до актів прав ЄС (*Acquis communautaire*);
- якість роботи законодавчої влади;
- несприйняття деякими країнами ЄС поведінки влади України, популізм реформ як завуальована форма ефективної роботи;

– 0-одностайна згода країн-членів ЄС у прийнятті рішення щодо членства України;

– неусвідомлення владою застосування ЄС єдиних підходів до всіх країн, що прагнуть набути членства: наявної методології та критеріїв, врахування геополітичних викликів;

– тиск влади на антикорупційні органи та спроба їх ліквідації як загрозу громадянському суспільству;

– повне виконання Україною домашнього завдання відповідно до вимог і критеріїв.

Набуття Україною членства має чітку систему вимог, критеріїв, правил та свою методологію. Вимоги вступу за прискореною процедурою та чіткою конкретизацією дат (fast track) не є правомірними. Амбітність влади не виступає каталізатором темпу реформ, їх якості та показником дотримання демократичних принципів і верховенства права у країні. Переговорні кластери вимагають синхронізації, адаптації, імплементації та гармонізації національного законодавства з нормами права Євросоюзу.

Тільки комплексний підхід і якісне виконання завдань з дотриманням відповідної методології та критеріїв розблокує євроінтеграційний процес, усуне наявну кризу, створить єдність і однозначність у прийнятті рішень на користь України, стане запорукою набуття повноправного членства у Євросоюзі.